

שנתון התנועה הקיבוצית

עיצוב והפקה כחל עצובים, קיבוץ נגבה
צילומים באדיבות
ארכיון נגבה, ארכיון בית ניר, מאשקה ליטבק.

אגף כלכלה התנועה הקיבוצית
מאי 2011

תוכן העניינים

4	פתח דבר זאב (ולוולה) שור
6	מבוא אודי פלד
	אומדני פעילות
8	1 קיבוצים
17	2 תעשייה
22	3 חקלאות
	אורחות חיים, שינויים דמוגרפיים וביטחון סוציאלי
26	4 אורחות חיים
27	5 אוכלוסיה
32	6 קליטה, ביטחון סוציאלי, מקורות פרנסה

אטרקטיביים מחדש

שנתון 2009 מציג סיכום מקיף של תוצאות כלכליות-עסקיות בקיבוצים ובתאגידיהם, ומידע מצרפי על המצב הדמוגרפי, פילוח הקיבוצים לפי סיווג, ומדדים חברתיים נוספים באורח החיים הקיבוצי, הייחודי.

לו היו שניים-עשר חלוצי דגניה עדיין איתנו, הם היו בוודאי מתמלאים גאווה על רעיון הקיבוץ - יציר כפיהם - שחגג בשנה שעברה מאה שנות מימוש של חברה יצרנית המקיימת מערכות ערבות הדדית ודאגה לצעיר ולגמלאי, לצד עסקים, תעשייה, חקלאות, תיירות ואלפי יזמויות עסקיות זעירות ובינוניות.

התנועה מחויבת לסייע להמשכיות הקיבוץ כקיבוץ. אנו פועלים במגוון דרכים לספק לקיבוצים את התנאים לצמיחתם הכלכלית והדמוגרפית. ה"המשכיות" שהוטלה בספק גדול במהלך שנות המשבר, היא מהנושאים החשובים ביותר בפעילותנו. הנתונים המוצגים כאן, והמשך המגמה החיובית בשנת 2010, מצביעים על כך שכמעט כל הקיבוצים עוסקים בקליטת חברים חדשים. הקיבוץ חוזר להיות מסגרת חיים אטרקטיבית ומבוקשת למשפחות צעירות, בזכות היותו מסגרת חיים איכותית, ערכית, בה הדאגה לזולת היא מרכיב מרכזי. הראשונים שזיהו את ההתאוששות הם בני קיבוץ שעזבו. אלה מהווים בשנתיים האחרונות את מרבית המצטרפים כחברים חדשים לקיבוצים.

השנתון הוא עדות במספרים וגרפים למציאות החיים בקיבוצים, מציאות חיה ותוססת של החברה הקיבוצית, המתאימה את עצמה בזהירות ובאחריות לתמורות בעולם ובמדינת ישראל.

101 שנים לאחר תחילת מימוש הקיבוץ אני גאה להציג תנועה קיבוצית איתנה, עמידה, חיה את ההווה וצופה אל העתיד.

זאב (ולולה) שור

מזכיר התנועה הקיבוצית

מבוא

השנתון המופק מדי שנה על-ידי אגף הכלכלה של התנועה הקיבוצית אינו מתיימר להכיל ניתוח מעמיק של הפעילות הכלכלית של הקיבוצים והתאגידים שבבעלותם. יחד עם זאת, בהביאו קשת רחבה של נתונים בסיסיים ובהיותו ערוך על פי מתכונת קבועה, ניתן ללמוד ממנו על המצב הכלכלי המצרפי של הקיבוצים ועל כיווני התפתחות.

השנתון מבוסס על נתונים הנאספים מן הקיבוצים ונשאבים ממקורות אחרים, כגון הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. קיימת היום שונות גדולה בין הקיבוצים והאזורים בכל הנוגע למצב הכלכלי, ומובן שלא ניתן ללמוד מן התמונה המצרפית על מצבו הכלכלי של קיבוץ או אזור מסוים. יחד עם זאת, ניתן ללמוד מחוברת זו ומקודמותיה על השיפור הרב שחל בעשור האחרון במצבם הכלכלי של הקיבוצים כולם, ועל תרומתם המיוחדת לכלכלת המדינה בכלל ולכלכלת אזורי הפריפריה בפרט.

תודתנו לקיבוצים שפתחו בפנינו את "הספרים", לאגף הרכזים של התנועה ול"ברית פקוח" על ריכוז הנתונים, ולאיגוד התעשייה הקיבוצית על מסירת המידע הכלול בפרק התעשייה.

נאחל לכל ישובי התנועה הקיבוצית שגשוג וצמיחה בכל התחומים, ושבצד המיקוד בנעשה "בבית פנימה", נמשיך למנף את חוסנו הכלכלי החברתי והתרבותי למען שגשוגה, בטחונה ורווחתה של מדינתנו.

אהוד פלד

מרכז אגף הכלכלה, התק"צ.

קיבוצים

1

כלכלת הקיבוצים עוברת בשנים האחרונות "מהפכה" הקשורה במגמת המעבר המאסיבי ממבנה של "קיבוץ מסורתי" ל"קיבוץ מתחדש".

בקיבוץ המתחדש בו הונהג "שכר דיפרנציאלי" ושפרנסת חבריו מושתתת בראש וראשונה על כושר ההתפרנסות של התא המשפחתי, אנו מוצאים פחות השקעות בנכסים יצרניים משותפים, ולעומת זאת פריחה של "מיזמים" פרטיים ומשפחתיים.

בצד חברי הקיבוץ המתפרנסים כ"עובדים שכירים" (בתוך ומחוץ לחצר הקיבוץ), מתפתחת שדרה כלכלית של "מעמד ביניים" - חברים המפעילים עסקים עצמאיים קטנים ובינוניים.

שני אירועים בסיסיים חברו יחדיו בהתוויית כלכלת הקיבוצים בשנת 2009. הראשון - "הסכם תנובה" שנחתם ב-2007, והזרים לקיבוצים תשלומי מזומנים נכבדים, שאפשרו המשך סגירת הסדרי חוב והפרשות מאסיביות לפנסיה. האירוע השני הוא המשבר הכלכלי, שפרץ במחצית השנייה של שנת 2008, ושהשלכותיו הכלכליות השליליות ניכרו עדיין בשנת 2009 בחלק מן התעשיות הקיבוציות, במיוחד באלו מוטות הייצוא.

תיסוף השקל, כתוצאה ממצבה הכלכלי הטוב יחסית של ישראל ומדיניות הבנק המרכזי, גרם לירידה במחזור ההכנסות המצרפי. מאידך, התייעלות וצמצומים שנקטו הקיבוצים לאור המשבר העולמי, הביאו לשיפור הרווח הגולמי והתפעולי.

השיפור במצב החוב, קיום יתרות פיננסיות והגאות בשוק ההון, הביאו ב-2009 לירידה חדה בהוצאות המימון, ו"בשורה התחתונה" תרם גם סעיף זה להיות 2009 שנה כלכלית סבירה.

בהתפלגות הקיבוצים על פי היקף ההכנסות, הרווח הנקי וההון העצמי, לא חל שינוי מהותי. שינוי מהותי אנו רואים בהתפלגות הקיבוצים על פי היקף החוב. משקלם של הקיבוצים בעלי החוב הפיננסי הגבוה ירד באופן משמעותי. הסיבה לכך היא שוב "כספי תנובה" ו"הסדר הסוכנות" אשר מעבר לתרומתם הישירה להורדת החוב, סייעו בהשלמת הסדרים עם הבנקים שכללו גם מחיקת חובות. מגמת "ההסדרים" נמשכה גם בשנת 2010 בסיוע הארגונים הקיבוציים האזוריים וקרן קמ"ע (קרן מרכזית לערבויות). נכון לסוף 2010 נשארו קיבוצים בודדים שחובותיהם למערכת הבנקאית זוקקים הסדר.

בצד הירידה ב"חוב לחבר" אנו רואים שיפור קל בהכנסה החודשית הממוצעת לחבר, בעיקר בדרגות הביניים.

1.1 • רווח מצרפי בקיבוצים

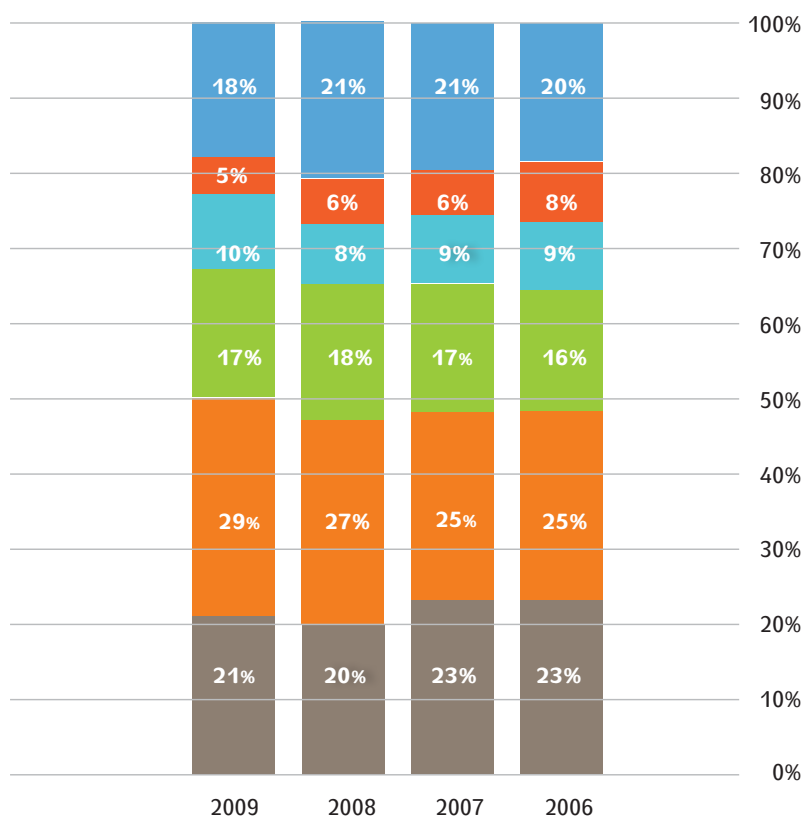
2009	2008	2007	2006	
27,852	29,656	28,885	28,300	הכנסות
18,151	20,182	19,679	19,313	הוצאות ישירות
9,701	9,474	9,205	8,987	רווח גולמי
3,818	3,919	3,832	3,765	שיווק הנהלה וכלליות
5,883	5,556	5,373	5,222	רווח תפעולי
812	2,305	914	1,972	הכנסות אחרות, נטו
867	1,610	1,091	1,003	מימון, מס ופרטים אחרים
17	209	149	145	רווחים בתאגידים מוחזקים
5,845	6,460	5,346	6,336	סה"כ רווחים מעסקים
3,291	3,412	3,392	3,111	הוצאות מחיה
2,554	3,049	1,954	3,226	רווח נקי

1.2 • שיעור הרווח המצרפי בקיבוצים

2009	2008	2007	2006	
100%	100%	100%	100%	הכנסות
65%	68%	68%	68%	הוצאות ישירות
35%	32%	32%	32%	רווח גולמי
14%	13%	13%	13%	שיווק הנהלה וכלליות
21%	19%	19%	18%	רווח תפעולי
3%	8%	3%	7%	הכנסות אחרות, נטו
3%	5%	4%	4%	מימון, מס ופרטים אחרים
0%	1%	1%	1%	רווחים בתאגידים מוחזקים
21%	22%	19%	22%	סה"כ רווחים מעסקים
12%	12%	12%	11%	הוצאות מחיה
9%	10%	7%	11%	רווח נקי

1.3 ● הקיבוצים על פי התפלגות היקפי ההכנסות

■ מעל 150 ■ 120-150 ■ 90-120 ■ 60-90 ■ 30-60 ■ עד 30 מיליוני ש"ח

1.4 ● התפלגות הקיבוצים לפי רווח נקי

התפלגות הקיבוצים לפי רווח נקי

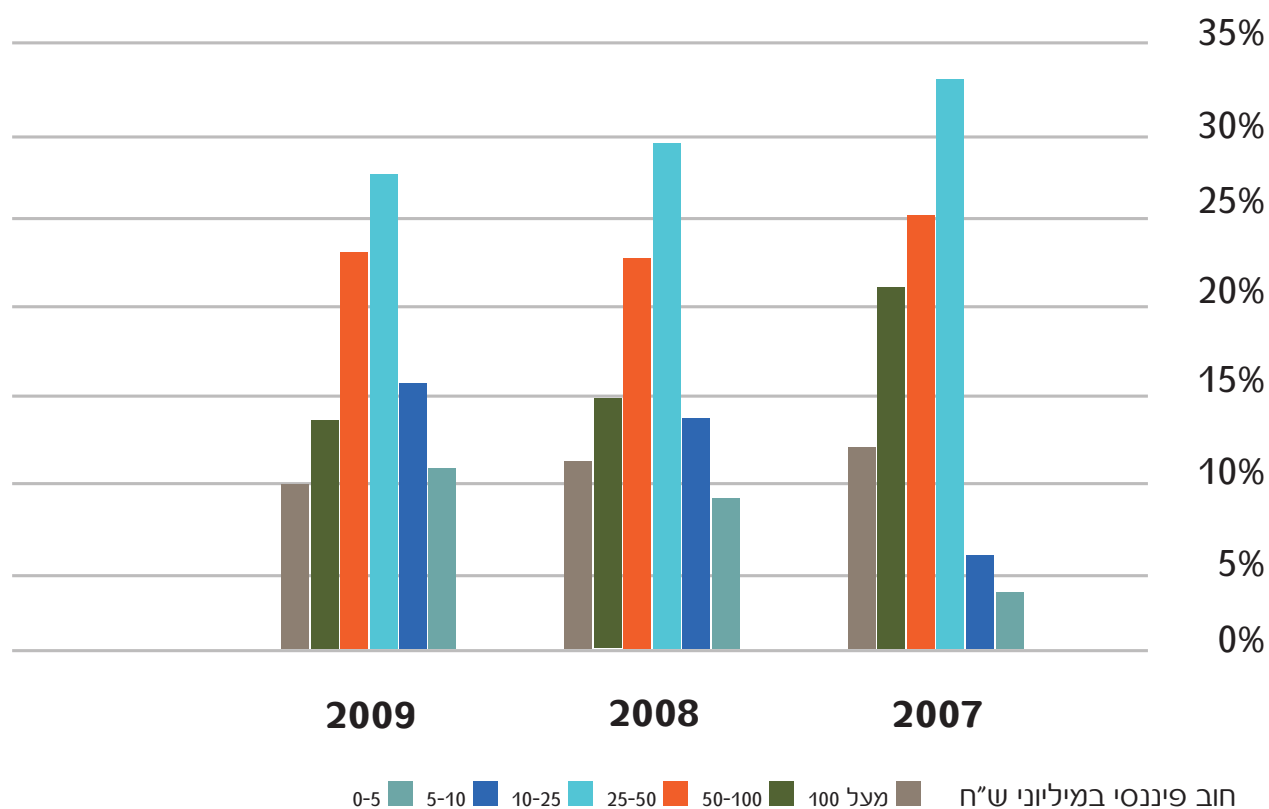
2009	2008	2007	
7%	8%	11%	הפסד נקי מעל 2 מלש"ח
16%	3%	12%	הפסד נקי 0-2 מלש"ח
19%	11%	16%	רווח עד 2 מלש"ח
12%	9%	13%	רווח בטווח 2-4 מלש"ח
10%	13%	10%	רווח בטווח 4-6 מלש"ח
6%	11%	8%	רווח בטווח 6-8 מלש"ח
3%	5%	3%	רווח בטווח 8-10 מלש"ח
15%	23%	13%	רווח מעל 10 מלש"ח
12%	18%	14%	רווח מעל מעל 20 מלש"ח

1.5 ● התפלגות הקיבוצים לפי הון עצמי

התפלגות הקיבוצים לפי הון עצמי במיליוני ש"ח

2009	2008	2007	
6%	6%	10%	הון עצמי שלילי מעל 25
7%	8%	12%	הון עצמי שלילי 0-25
28%	27%	28%	הון עצמי חיובי 0-25
24%	25%	21%	הון עצמי חיובי 25-50
12%	8%	7%	הון עצמי חיובי 50-75
24%	24%	22%	הון עצמי חיובי מעל 75

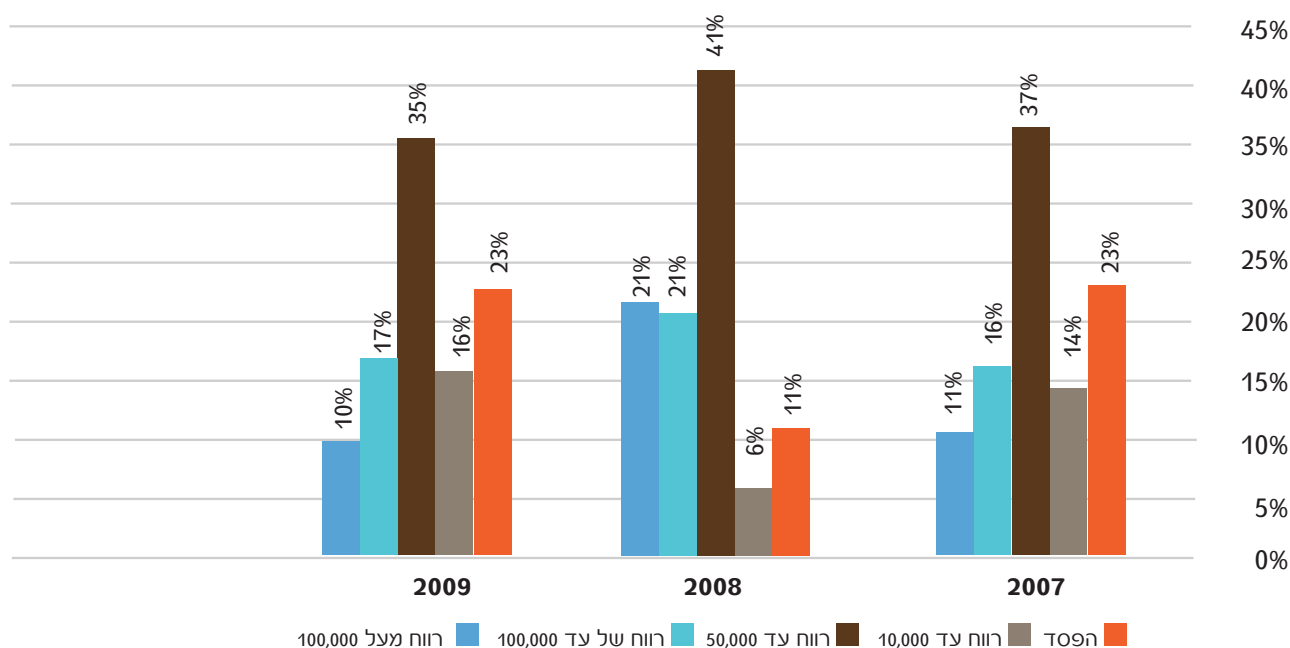
1.6 התפלגות הקיבוצים לפי היקפי החוב במיליוני ש"ח

1.7 הכנסה חודשית נגזרת לחבר

2009	2008	2007	הכנסה חודשית
5	5	3	עד 5,000
15	16	23	עד 10,000
33	32	27	עד 15,000
28	20	26	עד 20,000
114	115	111	עד 50,000
43	50	48	מעל 50,000

1.8 התפלגות הקיבוצים לפי רווח לחבר לשנה

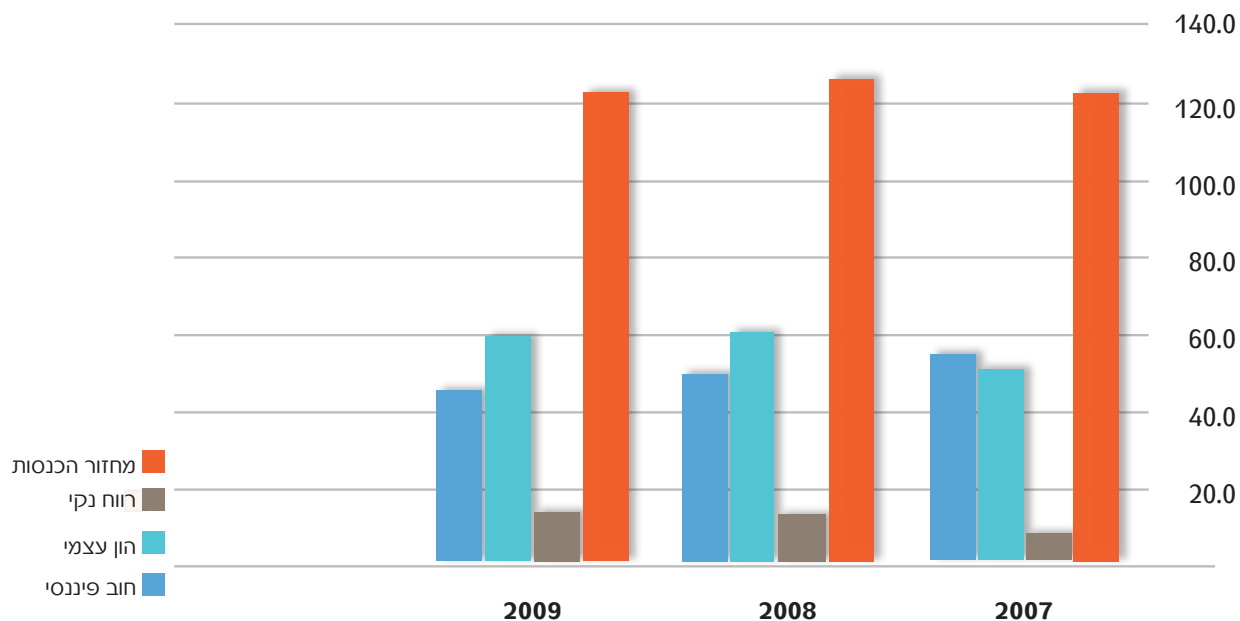
1.9 חוב לחבר בש"ח

חוב לחבר	2009	2008	2007
עד 25,000	22	18	9
עד 50,000	21	18	10
עד 75,000	18	23	14
עד 100,000	20	14	14
עד 250,000	101	97	98
עד 500,000	36	42	59
מעל 500,000	20	26	34

1.10 הון עצמי לחבר בש"ח

הון עצמי לחבר	2009	2008	2007
עד 25,000	14.7%	16.4%	26.5%
עד 50,000	4.6%	4.2%	4.2%
עד 75,000	4.6%	4.6%	2.1%
עד 100,000	3.8%	4.2%	6.3%
עד 250,000	28.2%	29.8%	29.4%
עד 500,000	27.7%	26.5%	21.8%
מעל 500,000	16.4%	14.3%	9.7%

1.11 נתונים ממוצעים לקיבוץ

2009	2008	2007	
120.6	124.6	121.4	מחזור הכנסות
12.4	12.8	8.2	רווח נקי
57.5	59.4	49.7	הון עצמי
44.2	45.6	53.6	חוב פיננסי

תעשייה

2

נתוני התעשייה הקיבוצית לשנת 2009 מצביעים על ירידה במחזור המכירות, הן בשוק המקומי והן בייצוא, אך באותה עת ממש, על גידול ברווח התפעולי. את הקיטון בהיקף המכירות ניתן לייחס בראש וראשונה למשבר הכלכלי שסחף את העולם במחצית השניה של שנת 2008, בעוד שאת הגידול ברווח התפעולי ניתן לייחס לצעדי התייעלות שננקטו עקב המשבר ולירידה החדה בעלות חומרי הגלם שנבעה מאותו משבר ממש. עלות המכירות פחתה בכ- 5% ביחס לשנת 2008 והפרש זה "השתרשר" ברובו לשורת הרווח הגלמי והרווח התפעולי שהתקרב בממוצע ל-10%.

את התעשייה הקיבוצית מוסיף להוביל ענף הפלסטיקה, שמכירותיו מתקרבות למחצית מחזור המכירות של התעשייה הקיבוצית כולה. חולשת הדולר כלפי השקל ממשיכה להכות בתעשייה הקיבוצית כמו בתעשייה כולה, אך במקרים מסוימים, לגבי מפעלים המייבאים "תשומות דולאריות" ושעיקר תוצרתם מיוצאת לאירופה, עשויה חולשת הדולר כלפי ה"אירו" להוות דווקא יתרון.

לפי נתוני איגוד התעשייה הקיבוצית, בעשר השנים האחרונות כמעט שלא הוקמו מפעלים חדשים בקיבוצים וכבמאה קיבוצים אין היום תעשייה. יתר על כן, מפעלי תעשייה בקיבוצים, ביניהם מפעלים מובילים ומצליחים, נמכרים לגורמים חיצוניים. ייתכן שתופעה זו כרוכה בהפרטת הקיבוצים המחלישה את תחושת השותפות בכלל, ואת הרצון לקיים בעלות משותפת בנכסים בפרט.

ניתן לראות שהמגמה של התפתחות המפעלים בדרך של הקמת יחידות ייצור ותשתיות לוגיסטיות ושיווקיות בחו"ל נמשכת ואף מתעצמת.

כאמור לעיל, חלק הארי של התעשייה הקיבוצית פועל בענף הפלסטיקה. "הפלסטיק" היה ה"היי-טק" של שנות השישים והשבעים של המאה הקודמת שבהן הגיעה "המהפכה התעשייתית" לחצר הקיבוץ. כיום זוהי ברובה תעשייה בוגרת והדבר מתבטא ברווח הגולמי והתפעולי. נראה שבצד הצורך לחזק את הכלכלה הקיבוצית על ידי הקמת מפעלי תעשייה חדשים, עומד גם האתגר של הוספת קווי התפתחות תעשייתיים בתחומי הטכנולוגיה המתקדמת, העשויים לשפר את התוצאות העסקיות, ולא פחות חשוב - להוות מקור תעסוקה מאתגר לבני הקיבוצים, בוגרי האוניברסיטאות והמכונים הטכנולוגיים.

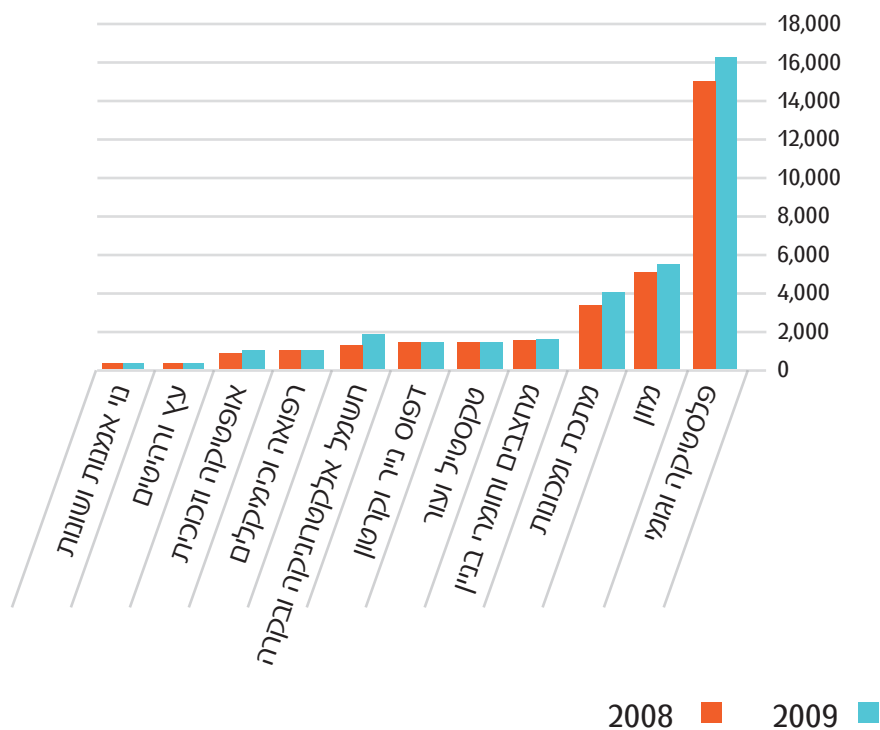
התפלגות המכירות לפי ענפים בשנת 2009

הענף	שוק מקומי	יצוא ישיר	פעילות בחו"ל	סה"כ מכירות
פלסטיקה וגומי	2,828	7,705	4,418	14,952
מזון ומשקאות	3,139	1,541	225	4,906
מתכת ומכונות	1,790	1,202	352	3,344
חשמל אלקטרוניקה ובקרה	1,018	576	-	1,594
מחצבים וחמרי בניה	272	747	450	1,469
דפוס נייר וקרטון	1,228	150	-	1,378
טקסטיל ועור	683	638	40	1,361
אופטיקה וזכוכית	483	479	14	976
רפואה וכימיקלים	142	358	350	849
עץ ורהיטים	231	4	-	236
שונות	121	56	-	177
סה"כ מפעלים בקיבוצים	11,936	13,456	5,849	31,242

במיליוני ש"ח

מחזורי המכירות בענפי התעשייה הקיבוצית בשנים 2008-2009

2.2 ● תוצאות עסקיות לשנים 2007-2009

שינוי באחוזים		2009		2008		2007		
2008 2009	2007 2008							
-9.4%	2.5%	100.0%	31,242	100.0%	34,471	100.0%	33,623	מכירות
-15.2%	6.4%	70.7%	22,078	75.6%	26,043	72.8%	24,478	עלות המכר
8.7%	-7.8%	29.3%	9,163	24.5%	8,428	27.2%	9,146	רווח גולמי
0.6%	-4.2%	18.9%	5,902	17.0%	5,869	18.2%	6,126	שיווק הנהלה וכלליות
-9.4%	20.6%	0.8%	250	0.8%	276	0.7%	229	הוצאות מ"פ
27.6%	-13.6%	13.2%	4,116	9.4%	3,227	11.1%	3,734	רווח תפעולי לפני פחת
31.9%	-18.2%	9.6%	3,011	6.6%	2,283	8.3%	2,791	רווח תפעולי

2.3 ● מספר עובדים לפי ענפים (ללא עובדי חברות בנות בחו"ל)

השינוי באחוזים		מספר עובדים			
2008-2009	2008-2009	2009	2008	2007	
-7.2%	2.3%	11,481	12,375	12,097	פלסטיקה וגומי
-7.9%	0.0%	5,242	5,690	5,689	מתכת ומכונות
-0.8%	5.8%	4,040	4,071	3,848	מזון ומשקאות
-15.1%	-1.5%	2,353	2,770	2,812	חשמל, אלקטרוניקה ובקרה
9.2%	-6.1%	1,667	1,527	1,626	דפוס, נייר וקרטון
3.1%	-8.8%	1,510	1,464	1,605	רפואה וכימיקלים
2.5%	3.8%	1,455	1,419	1,367	מחצבים וחומרי בניין
-0.9%	-3.9%	1,257	1,268	1,319	טקסטיל ועור
-9.8%	0.8%	828	918	911	אופטיקה וזכוכית
-13.6%	0.8%	545	631	626	עץ ורהיטים
-0.7%	-17.5%	605	609	738	שונות
-5.4%	0.3%	30,983	32,742	32,638	סה"כ תעשייה קיבוצית

חקלאות

שנת 2009 הייתה שנת התאוששות מהמשבר שפקד את העולם ב-2008. רוב גידולי הייצוא שנפגעו חזרו לייצא בצורה טובה תוך ביקושים הולכים וגדלים. בתחום התשומות לחקלאות הייתה ירידת מחירים בעיקר בתחום המזון לבעלי חיים. עם זאת, אנחנו לא רואים שיפור משמעותי בסה"כ היצור החקלאי בתנועה הקיבוצית והוא עומד על 8.46 מיליארד ₪ המהווים כ-30% מסה"כ התוצרת החקלאית בישראל.

גד"ש וירקות

מרבית גידולי הגד"ש והירקות הראו שיפור בשנת 2009 וזאת הודות לגידול בייצוא מרבית גידולי השורשים כגון תפוחי-אדמה וגזר. מלבד השוק האירופאי קיימים ביקושים הולכים וגדלים מהשווקים ברוסיה ובמזרח אירופה. הבעיה העיקרית היא התחזקות השקל מול מטבעות שווקי הייצוא והירידה ברווחיות עקב כך.

מטעים

בשנים האחרונות אנו עדים לצמיחה מחודשת של ענפי המטעים. ענף זה הנשען כמעט כולו על מים מושבים, גדל משמעותית בעיקר באזורים שהשכילו להקים מערכות אגירת מים מושבים. קיימת צמיחה בענפי האבוקדו, ההדרים והזיתים לשמן. במקביל אנו רואים עצירה בנטיעת מטעי רימונים ושקדים.

בעלי חיים

בשנים האחרונות עובר ענף החלב שינויים גדולים מאוד. קניית טרה על-ידי החברה למשקאות קלים (קוקה-קולה) הביאה לשינויים בשוק ולעליות בביקושים. שנת 2008 החלה במחסור גדול בחלב שנמשך עד אמצע השנה. לקראת סוף שנת 2008 ירדו הביקושים והתחלנו את שנת 2009 עם עודפי חלב גדולים. עודפים אלה נעלמו באמצע שנת 2009 עם גידול בביקושים שהביאו את מועצת החלב לחלק בשנת 2010 תוספות מכסה בהיקף של 75 מיליון ליטר.

בתחום הפטם לא ראינו צמיחה גדולה בשנת 2009 וזאת למרות שנבנו לא מעט חוות לולי פטם. ענף זה עבר את שנת 2009 בשקט יחסי הודות להסדרה שהייתה בענף, אך ללא עצירה בבניית לולים, צפוי הענף להיכנס למשבר רציני בשנים הבאות. ענף המדגה עובר שינוי שאת תוצאותיו אנו מקווים לראות כבר בשנת 2010. השינויים המבניים עשויים להביא לרווחיות טובה יותר עבור המגדלים.

מים

מכסות המים הן הבעיה העיקרית בחקלאות הישראלית כיום. בשנים האחרונות נקלענו לרצף של מיעוט משקעים שלא הגיעו לממוצעים הרב שנתיים, דבר המהווה בעיה חמורה בהתפתחות החקלאות בישראל. כמות המים השפירים לרשות החקלאות עמדה בשנת 2009 על 354 מיליון קוב מים, וזאת לעומת 454 מיליון קוב בשנת 2008. לשם השוואה - כמות המים השפירים הבסיסית (שנת 1989) עמדה על כמיליארד קוב. מחירי המים צמודים למחירי "הטייס האוטומטי" שנקבעו בהסכם המים ועליית המחירים מוחזרת לחקלאים דרך השקעות בתשתיות מים.

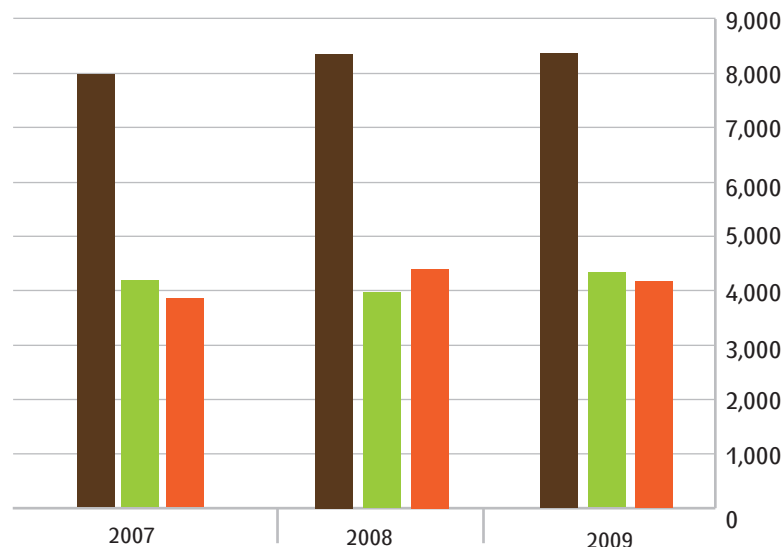

3.1 ● היקפי פעילות בחקלאות בקיבוצים אלפי ש"ח

2007	2008	2009	
316	246	319	דגנים וקטניות
457	373	355	גידולי תעשייה ושמן
252	272	265	שחת מספוא, קש
1,204	1,112	1,195	ירקות, תפוחי אדמה, מקשה
2,230	2,003	2,133	גד"ש וירקות - סה"כ
380	434	433	פרי הדר (כולל צעירים)
1,407	1,393	1,613	פירות ללא הדרים (כולל צעירים)
1,787	1,827	2,046	מטעים
168	160	148	צמחי נוי
11	9	7	זרעים
179	169	155	זרעים, שתילים, צמחי נוי ואחרים
4,195	3,999	4,334	סה"כ צומח
1,716	1,925	1,936	ענפי הלול
1,677	2,124	1,801	ענפי הבקר
388	359	334	דגים וצאן
79	57	54	בעלי חיים אחרים
3,861	4,465	4,126	סה"כ בעלי חיים
8,056	8,465	8,460	סה"כ חקלאות

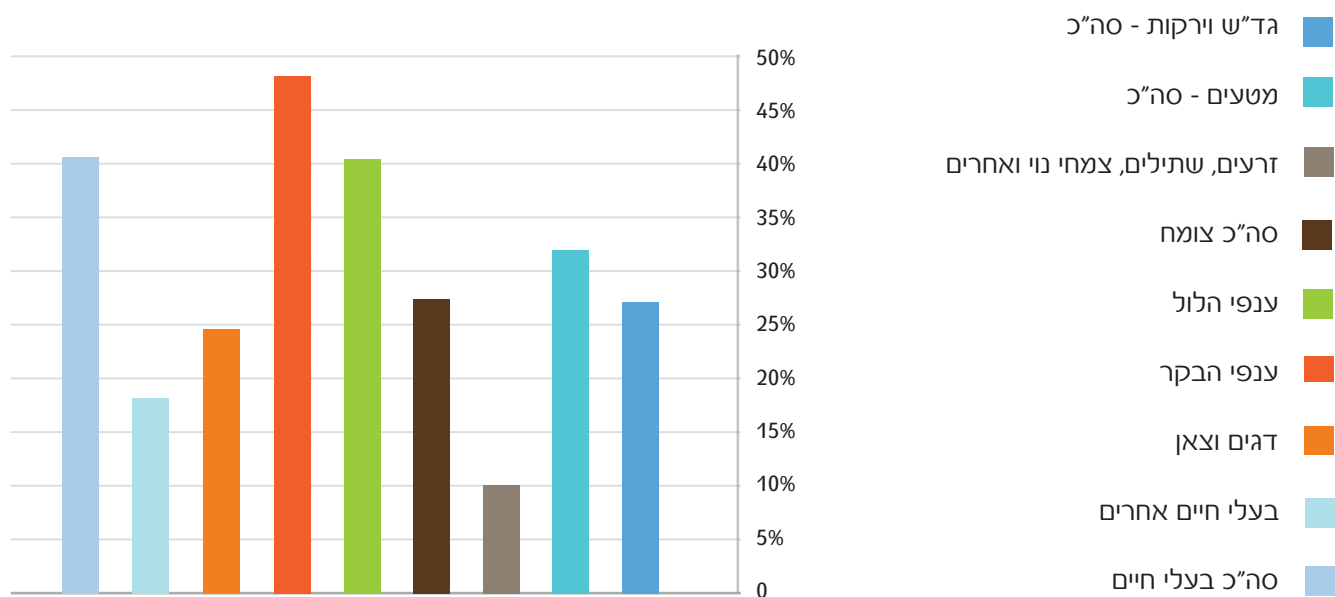

3.2 ● הכנסות מחקלאות

סה"כ חקלאות   סה"כ צומח   סה"כ בעלי חיים

3.3 ● חלק הקיבוצים מסך ההכנסות בחקלאות בישראל בשנת 2009

4

אורחות חיים שינויים דמוגרפים ובטחון סוציאלי

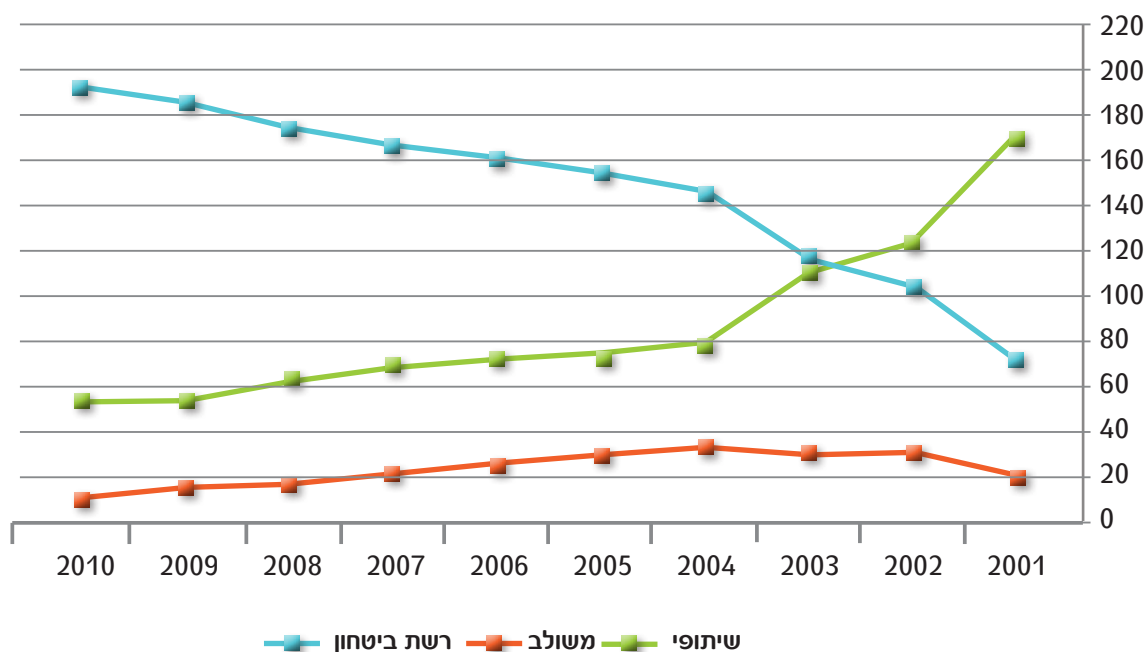
אורחות חיים

תהליך "השינוי" העובר על התנועה הקיבוצית נמשך גם בשנת 2010. יחד עם זאת, מדובר בעיקר במעבר ממודל "שכר משולב" למודל "השכר הדיפרנציאלי" המלא (הקרוי גם מודל "רשת ביטחון" למרות שהסדר ה"רשת" מהווה חלק שולי וזניח במסגרת המודל הדיפרנציאלי). בקבוצת "הגרעין הקשה" של הקיבוצים השיתופיים לא חל שינוי מהותי ונראה שהתהליך האט את חדירתו אל הקיבוצים המסורתיים.

4.1 ● מספר הקיבוצים לפי מודל התפרנסות

2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	
10	15	17	21	25	29	33	30	31	20	משולב
191	186	175	166	160	154	146	116	104	70	רשת ביטחון
55	55	64	69	72	75	79	112	123	168	שיתופי
256	256	256	256	257	258	258	258	258	258	סה"כ

4.2 ● מספר הקיבוצים לפי מודל התפרנסות

אוכלוסיה

נמשך הגידול באוכלוסיית הקיבוצים. תורמים לכך היציאה מן המשבר הכלכלי והמגמה של "מעבר מן העיר אל הכפר" המתגברת עקב האמרת מחירי הדיור בערים, שיפורי תשתית המקרבים את הפריפריה למרכז והשאיפה לאיכות חיים כפרית. למרות הקשיים שמערימה רשות המקרקעין על הקיבוצים בכל הקשור למתן היתרי בניה, התקיעות בנושא "שיוך הדירות" וקשיי מימון הנובעים מהעדר היכולת לרשום משכנתה על הנכס הנבנה בקיבוץ, הבנים שבים הביתה. קיים ביקוש אדיר מצד זוגות צעירים לבניית ביתם ביישוב הקיבוצי. לאחר שבשנים האחרונות התבצעה הבנייה בעיקר ב"הרחבות", שבים היום הקיבוצים לבנות בתוך "הקו הכחול" ולקלוט את הבנים לחברות באגודה.

שיעור אוכלוסיית הקיבוצים מסך אוכלוסיית המדינה העומד על כ-1.8% נופל באופן משמעותי משיעור תרומת הקיבוצים לכלכלת המדינה ולתרומתם בתחומים חיוניים אחרים: בחברה, ביטחון, חינוך, תרבות וכו'.

קליטת הזוגות הצעירים מתבטאת בגידול משמעותי של שכבת גילאי השלושים - ארבעים, ונותנת את אותותיה בגידול במספר הילדים בגיל הרך. באופן ציורי ניתן לומר שהיחס בין מספר עגלות הילדים במדרכות הקיבוץ והקלנועיות של הקשישים - הולך ומשתפר לטובת הדור הצעיר.

5.1 ● סך האוכלוסיה בקיבוצים

שנה	סך אוכלוסיה על פי הלמ"ס	שינוי באחוזים
2005	117,685	
2006	119,836	1.8%
2007	123,288	2.9%
2008	133,800	8.5%
2009	136,942	2.3%

5.2 • שיעור אוכלוסיית הקיבוצים מסך אוכלוסיית המדינה:

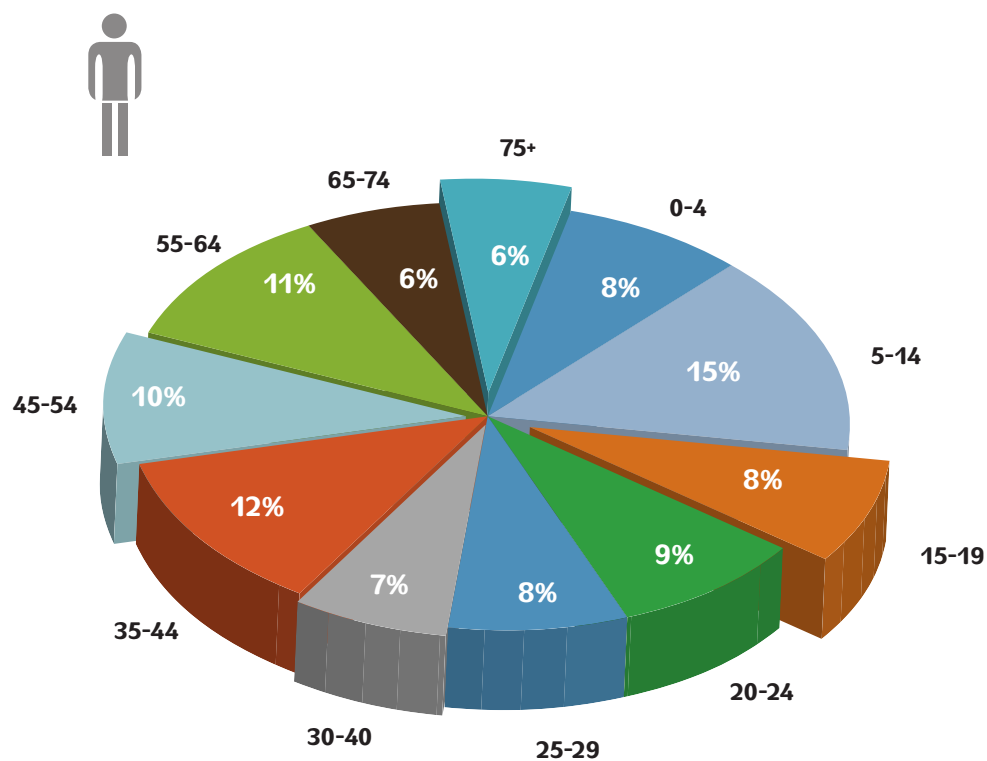
שנה	קיבוצים	אוכלוסיית המדינה (באלפים)	שיעור הקיבוצים מסך אוכלוסיית המדינה
2003	116.2	6,748.4	1.7%
2004	116.2	6,869.5	1.7%
2005	117.7	6,990.7	1.7%
2006	119.8	7,116.7	1.7%
2007	123.3	7,243.6	1.7%
2008	133.8	7,419.1	1.8%
2009	136.9	7,552.0	1.8%

5.3 • מקורות הגידול באוכלוסיית הקיבוצים 2009

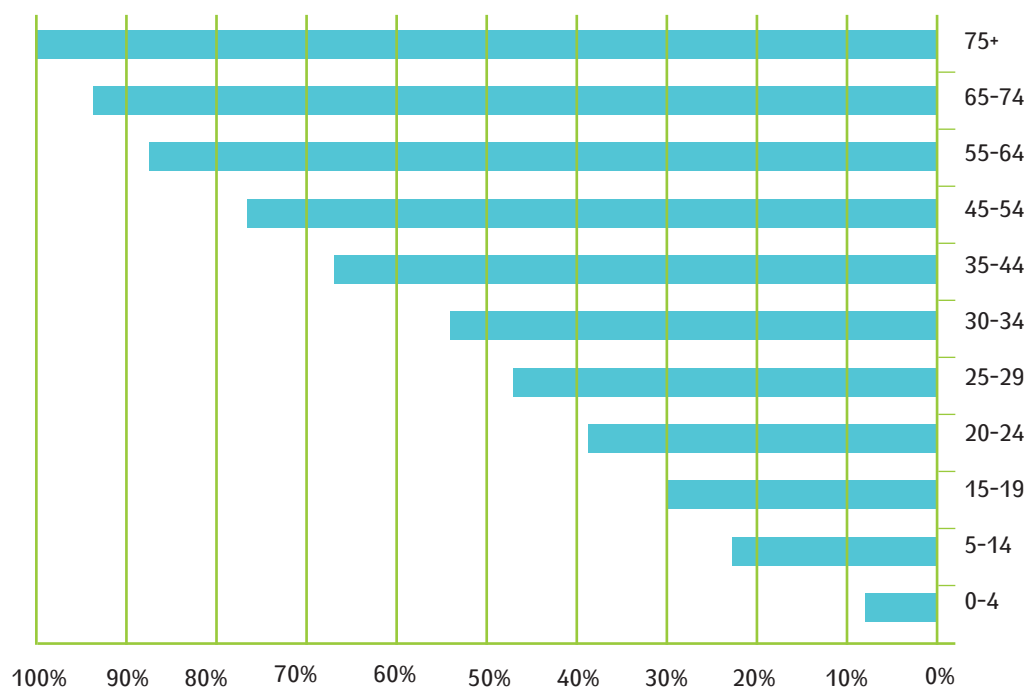
סך הכול בתחילת השנה	
ילודה	133.8
עולים	2.3
עוזבים	0.8
נפטרים	-7.4
מצטרפים	-0.7
סך הכול בסוף השנה	8.1
	136.9

5.4 ● התפלגות האוכלוסייה בקיבוצים לפי גילאים, לסוף שנת 2009

5.5 התפלגות מצטברת של הגילאים בתנועה הקיבוצית, באחוזים

5.6 השוואת התפלגות הגילאים בשנים 2000, 2005 ו-2009

קבוצת גיל	2009	2005	2000	אחוז שינוי 2005-2009	אחוז שינוי 2000-2005
0-4	8.3%	7.3%	6.4%	14%	14%
5-14	14.5%	15.6%	5.2%	-7%	200%
15-19	7.5%	9.0%	8.0%	-16%	12%
20-24	8.6%	9.1%	12.7%	-5%	-28%
25-29	8.1%	8.5%	11.5%	-5%	-27%
30-34	7.3%	5.8%	5.0%	26%	17%
35-44	12.4%	10.2%	6.8%	22%	50%
45-54	10.0%	11.6%	9.5%	-14%	22%
55-64	10.7%	10.6%	9.9%	1%	7%
65-74	6.4%	6.0%	17.6%	6%	-66%
75+	6.4%	6.4%	7.5%	-1%	-14%
סה"כ	100.0%	100.0%	100.0%		

קליטה בטחון סוציאלי מקורות פרנסה

6.1 • קליטה

השיפור במצבם הכלכלי של הקיבוצים, השינויים בתקנון הקיבוצים המתחדשים המתייחסים למודל ההתפרנסות (שכר דיפרנציאלי ושכר משולב) ולשיוך נכסי מקרקעין ונכסי ייצור, יחד עם שיפור תשתיות ארציות המקרבות את הפריפריה למרכז, ובשילוב עם התייקרות המגורים בערי המרכז והרצון לאיכות חיים ירוקה, כל אלה ועוד - גורמים לתנועה חסרת תקדים "מן העיר אל הכפר". בחמש השנים האחרונות גדלה אוכלוסיית הקיבוצים בלמעלה מ-10%. מרבית המצטרפים הם בנים חוזרים ובני/ות זוגם.

הקליטה הרחבה כרוכה לא רק בצמיחה אלא גם בשינוי הרכב האוכלוסייה בדרך של "הצנעה" המשפיעה באופן מהותי על חיי החברה והתרבות בקיבוץ, בצד דחיפה לשיפור נוסף במצב הכלכלי.

סה"כ קיבוצים קולטים 191

קליטת חברים חדשים	משולבים	מתחדשים	שיתופיים
6%	74%	19%	

סוגי הנקלטים	משולבים	מתחדשים	שיתופיים
בני קיבוץ	50%	47%	30%
בנים וחיצוניים	33%	48%	59%
חיצוניים	17%	6%	11%

הרחבות ושיוך מקרקעין

המשבר הדמוגרפי בתנועה הקיבוצית שליווה את המשבר הכלכלי יצר שנות השמונים של המאה הקודמת, בצירוף הקשיים התחיקתיים, המימוניים והבירוקרטיים בכל הקשור בבניה חדשה ושיפוצים בתחום הקיבוץ הישן, הולידו את תופעת "ההרחבות", דהיינו: בנייה פרטית על קרקע צמודת דופן ל"שטח המחנה" ללא קבלה לחברות באגודה השיתופית. ההרחבות הגדילו "בבת אחת" את אוכלוסיית הקיבוץ, "מילאו את בתי הילדים" וגרמו לצמיחה ברוכה ורבת תנופה בכל תחומי החיים בישוב הקיבוצי.

בצד הניהולי, המוניציפאלי, החברתי, והתרבותי, מחייבות "ההרחבות" השקעת מאמץ ויצירתיות רבה בחיבור שתי אוכלוסיות - לפעמים דומות בגודלן - האחת של "חברי קיבוץ" (חברי האגודה החקלאית) והשנייה של "תושבים" (בהרחבה וגם בשטח הקיבוץ "הישן") שאינם חברי האגודה, ויצירת אינטגרציה חברתית, חינוכית, תרבותית - וגם כלכלית, שתגרום לזהות אינטרסים, תחושת "שותפות גורל" ולמיזוג שתי האוכלוסיות לקהילה אחת.

6.2 ● הרחבות

סה"כ	שיתופיים	מתחדשים	משולבים	
40%	10%	46%	47%	יש הרחבה
*70%	75%	71%	57%	הרחבה מאוכלסת*

* אחוז מתוך הקיבוצים בהם יש הרחבה.

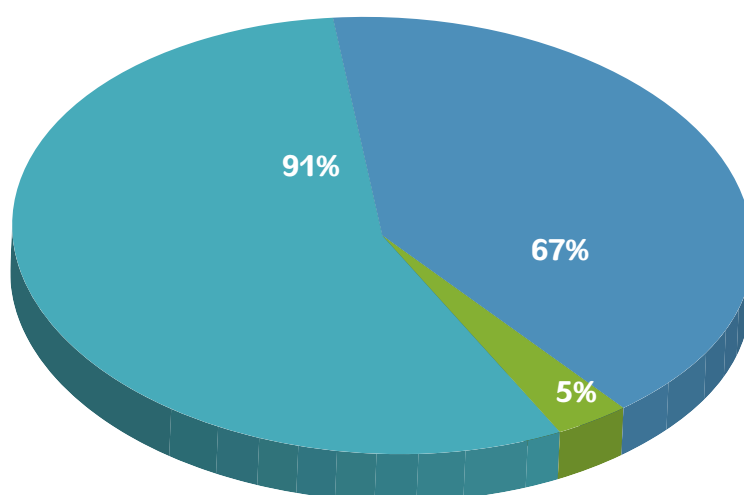
שיוך נכסי מקרקעין

כחלק מן השינוי העובר על הקיבוצים, פעלו ופועלים מרבית הקיבוצים לשיוך לחבריהם את הזכויות בדירות שבהן הם מתגוררים יחד עם המגרש שעליו הן בנויות. תהליך שיוך המקרקעין הוא מורכב ביותר, מחייב שינוי התקנון, אישורי הוועדות לתכנון ובנייה, השקעה בתשתיות, הסדרים פיננסיים והקמת "קרנות איזון" שמטרתן להפוך את השיוך לשוויוני ככל הניתן (שוויון ע"פ ותק) ובעיקר - הגעה להסכמות עם מנהל מקרקעי ישראל לגבי היוון שווי הקרקע. מספר הקיבוצים שהשלימו "שיוך ריאלי", דהיינו מצב שבו לחברים הסכם חכירה ישיר מול המנהל, הוא עדיין קטן מאוד. מאידך, קיבוצים רבים בצעו ומבצעים "שיוך חוזי" המקנה לחבר ולנקלט זכות חזקה ושימוש במקרקעין שעליהם הם מתגוררים או שבהם הם בונים את ביתם.

מהות השיוך הריאלי או החוזי היא בכך שזכויות החבר/משתכן בנכס ניתנות להעברה, הן בחיים (במקרה של עזיבת הקיבוץ) או במוות (על פי דיני הירושה).

6.3 שיוך בתי מגורים

רשת בטחון

משולב

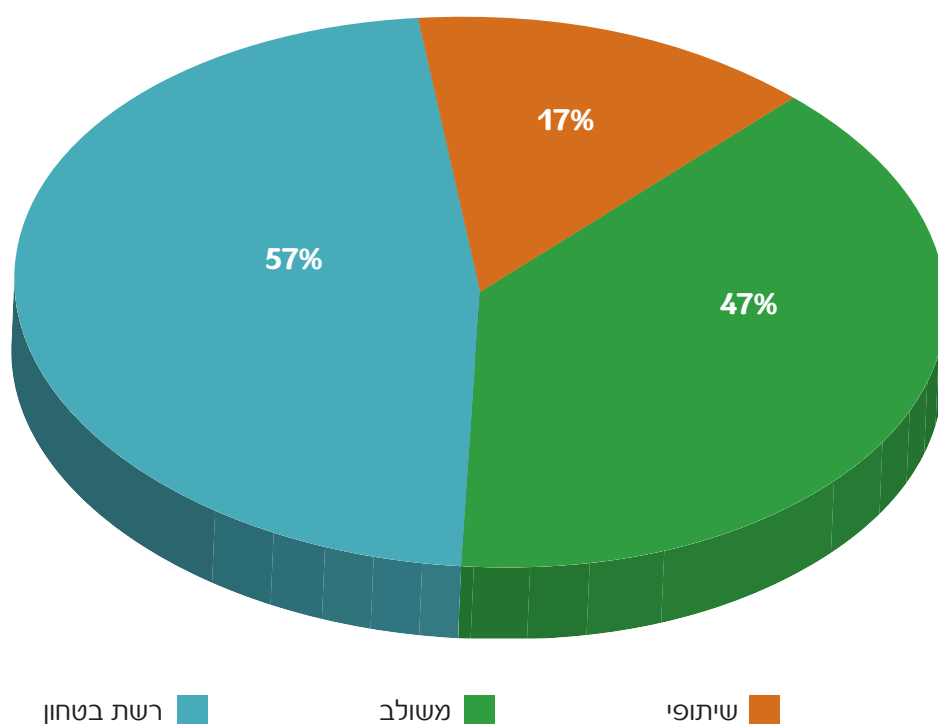
שיתופי

שיוך נכסי ייצור

בעוד שנכסי הייצור החקלאיים (קרקע, מים, מכסות ייצור) אינם ניתנים לשיוך לחברים, ניתן לשייך לחברי האגודה את הנכסים שפותחו בקיבוצים בתחום התעשייה, המסחר והשירותים. קיבוצים רבים בצעו ומבצעים שיוך נכסי הייצור (בד.כ. על פי הוותק של החבר). שיוך נכסי הייצור נועד לענות על שלוש מטרות מרכזיות: א). להוות "כרית ביטחון" נוספת במסגרת הביטחון החברתי של החבר. ב). לאפשר לחבר להוריש לצאצאיו חלק מפרי שנות עמלו. ג). לאפשר קבלת חברים חדשים לאגודה שזכויותיהם (חברתיות וכלכליות) זהות לאלו של שאר החברים, למעט הזכויות בחלק מנכסי הקיבוץ שנצברו טרם קבלתם לחברות. עפ"ר נעשה שיוך נכסי הייצור בדרך של העברת הזכויות בהם (או חלקן) לידי "תאגיד חברים" הכולל את חברי האגודה "הישנים". אופי הבעלות, השליטה והסחירות בנכסים אלו שונה מקיבוץ לקיבוץ על פי הסדריו הפנימיים.

6.4 ● שיוך נכסים יצרניים

נושא הפנסיה בתנועה הקיבוצית הוא מורכב וכאוב. עד לפרוץ משבר הקיבוצים בשלהי שנות השמונים של המאה הקודמת, לא ביצעו הקיבוצים הפרשות לקרנות פנסיה. התפישה הכלכלית והחברתית הרווחת הייתה שהנכסים המשותפים והערבות ההדדית, הם הבסיס לביטחון חברתי של החבר לעת זקנה ופרישה מעבודה. לאחר פרוץ המשבר הכלכלי, ועוד יותר עם התרחבות "השינוי" בקיבוצים והמעבר למודל התפרנסות דיפרנציאלי, צצה בעיית העדר החיסכון הפנסיוני בכל חומרתה.

נכון להיום כ- 15% מאוכלוסיית הקיבוצים הם פנסיונרים. נתון זה "מרמה" שכן קיימים קיבוצים רבים שבהם אחוז הפנסיונרים גבוה יותר. רשם האגודות השיתופיות תימן שפנסית המינימום של חבר קיבוץ לא תפחת מ-35% מן השכר הממוצע במשק (בנוסף לדמי הביטוח הלאומי). נכון לסוף 2010 עומדת פנסית המינימום על כ-2,900 ש"ח/חודש. הפנסיונר מחויב כמובן ב"מיסי קהילה" (מאות שקלים בחודש), ארנונה ושאר תשלומים והוצאות מחייה. מרבית הקיבוצים עומדים בתשלומי פנסית המינימום, אם ממקורות חיסכון חיצוניים או כ"פנסיה תקציבית" המשולמת במסגרת התקציב השוטף של הקהילה. מוסכם על הכול שפנסית המינימום אינה מספקת. קיבוצים רבים משלמים לחבריהם פנסיה גבוהה יותר והתנועה הקיבוצית עוסקת בקבלת החלטות בדבר "פנסיה הוגנת" לחברי הקיבוצים

6.5 פנסיה

שיתופיים	מתחדשים	משולבים	
80%	80%	92%	יש קרן להשלמת פנסיה לחברים
44%	93%	58%	יש קרנות לסיוע הדדי
91%	89%	77%	יש מקורות חיצוניים לפנסיה של החברים

*אחוז מתוך הקיבוצים המשיבים

מקורות פרנסה

פרנסת הקיבוצים מושתתת על חמש רגליים עיקריות:

חקלאות.

תעשייה, מסחר ושירותים.

"עבודת חוץ" - שכר חברים העובדים מחוץ לקיבוץ.

השכרת נדל"ן - בתחום "המחנה" או מחוצה לו.

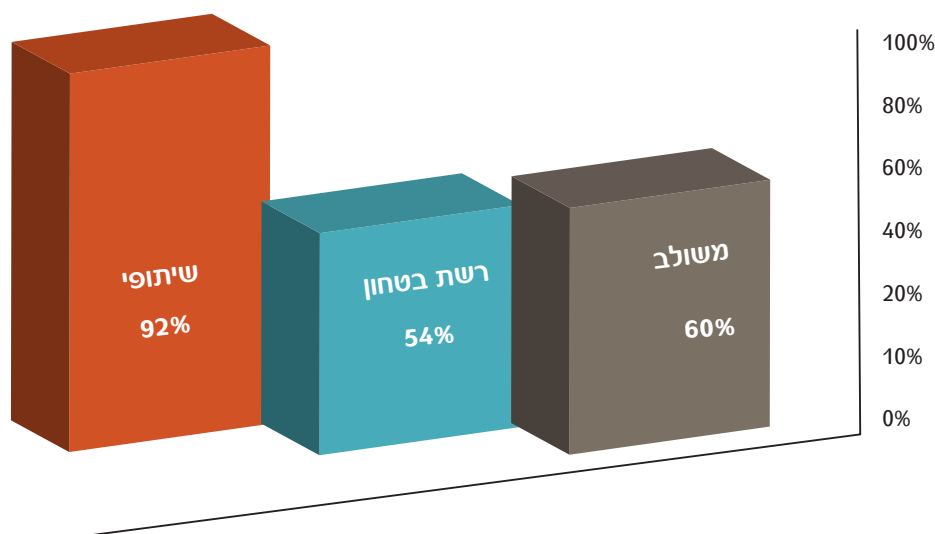
השקעות פיננסיות.

החקלאות (בעיקר גידולי שדה, רפת ולול) מהווה גם היום כבעבר משענת כלכלית מרכזית בקיבוצים. תהליכי שיתוף ושותפות בין קיבוצים, בין קיבוץ וארגון אזורי ובין הארגונים האזוריים, תורמים להתייעלות ברכש, בתפעול ובשיווק. מצד שני, קיטון מתמשך בהקצבות המים לחקלאות פוגע בהתפתחות הענף, במיוחד בכל הקשור בגידולי השדה ובמטעים.

תיעוש הקיבוצים שהחל בשנות הששים של המאה הקודמת תרם ותורם לכלכלת הקיבוצים, אבל במקרים רבים גם גרם להתמוטטותם הכלכלית.

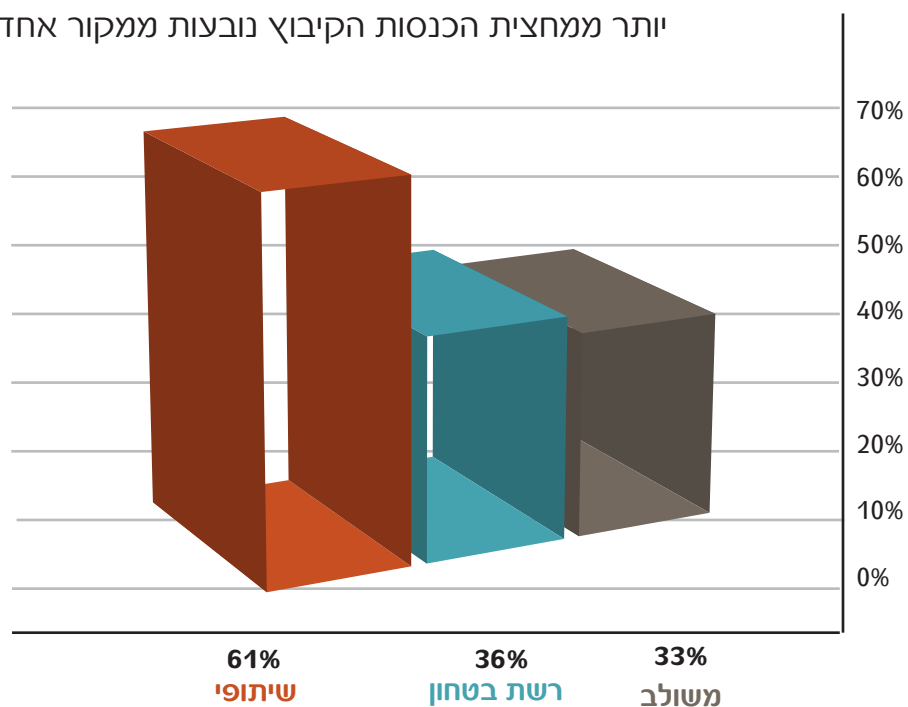
"בדרך הטבע" אנו רואים בקיבוצים המתחדשים סגירת ענפים משותפים ו"השלה" של נכסי תעשייה משותפים בדרך של מכירתם החלקית או המלאה, בצד גידול חד במספר החברים המתפרנסים כשכירים מעבודה בתחום הקיבוץ ומחוצה לו.

6.5 ● תלות בתאגידים או בענפים

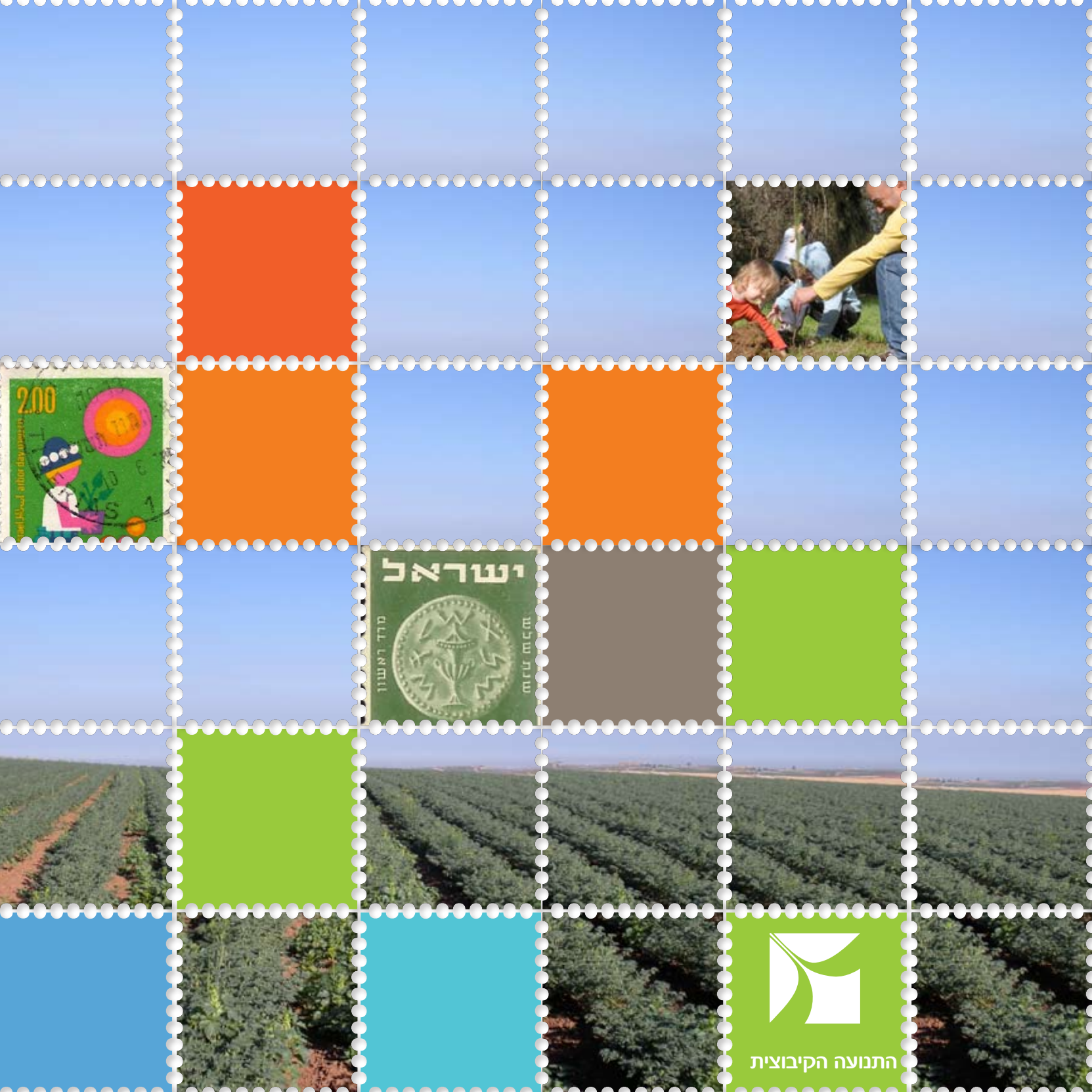

6.6 הכנסות ממקור אחד

יותר ממחצית הכנסות הקיבוץ נובעות ממקור אחד

ליאונרדו דה וינצ'י 13
תל אביב 61400